

Afet İletişimi ve Sosyal Medyada Dezenformasyon

Hicran Özlem Ilgın¹

Damla Karagül²

Özet

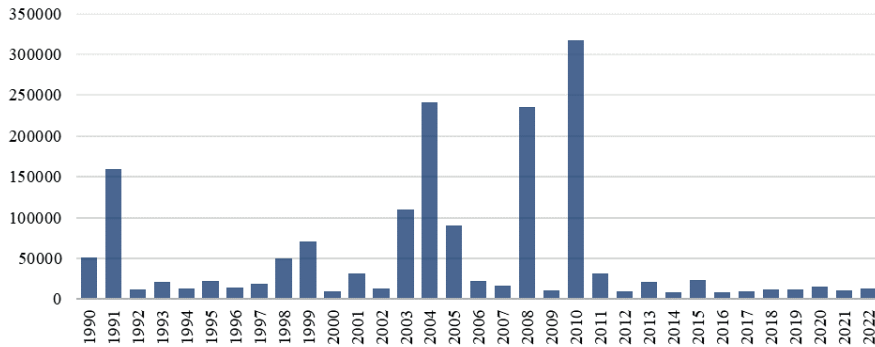
Afetler, meydana geldiği bölgeyi ve o bölgede yaşayan toplumu olumsuz etkileyen; maddi, manevi yıkımlara neden olan jeolojik ve klimatolojik kökenli doğa olaylarıdır. Yakın tarihte Türkiye'nin 10 ilini olumsuz etkileyen 7,7 ve 7,6 şiddetinde yaşanan depremler, afet konusunun üzerinde durulmasını gerekli kılmakta, bu alanda yapılacak çalışmalara duyulan ihtiyacı gündeme getirmektedir. Özellikle enkaz altında kalan bireylerin sosyal medya platformları aracılığı ile yer bildiriminde bulunabilme imkânı ve arama kurtarma çalışmalarının bu bildirimler yardımıyla daha kolay gerçekleştirilmesi “afet iletişimi” konusuna bir parantez açılmasını gerektirmektedir. Sosyal medyanın afet iletişimi noktasında sağladığı avantajlar dışında “sosyal medya dezenformasyonu” denilen, sosyal medyanın karanlık yüzü olarak nitelendirilebilecek konu da üzerinde durulması gereken bir diğer önemli husustur. Merkez üssü Kahramanmaraş kökenli depremde binlerce insanın kurtarılmasını sağlayan sosyal medya, kasıtlı olarak yayılan yanlış adresler nedeniyle birçok insanın olumsuz etkilenmesine, olması gerekenden çok sonra kurtarılmasına yol açmıştır. Bu çerçevede çalışmada, literatür tarama yöntemi kullanılmış, yapılan değerlendirmeler ile afet iletişimi konusuna dikkat çekmek amaçlanmıştır. Çalışma, yaşanan afetlerden yola çıkarak afet iletişimi ve dezenformasyon kapsamında sunulacak öneriler doğrultusunda, olası afet süreçlerinin en az zararlarla atlatılması için yol gösterici olmayı hedeflemektedir.

- 1 Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü, Çanakkale, Türkiye, hicranilgin@comu.edu.tr , <https://orcid.org/0000-0002-0549-0710>
- 2 Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Disiplinlerarası Kadın ve Aile Çalışmaları Bölümü, Çanakkale, damlakaragl1@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2947-7032>

Giriş

Afetler, meydana geldikleri bölgede fiziksel, sosyal ve ekonomik kayıplar oluşturan, günlük yaşamı kesintiye uğratarak toplumu olumsuz etkileyen doğal, teknolojik ve insan kökenli olaylardır (Erkal ve Değerliyurt, 2009: 149). Watson, Gayer ve Connolly (2007: 1) doğal afetleri jeolojik, hidro-meteorolojik ve biyolojik kökenli felaket olayları olarak üç kategoriye ayırmaktadır. Hidro-meteorolojik kökenli afetlerde sel, fırtına, kuraklık, çığ ve heyelan oluşumu gözlemlenirken; jeolojik kökenli afetlerde deprem, tsunami ve volkanik patlamalar meydana gelmektedir. Biyolojik kökenli afetler ise meydana geldiği bölgelerde salgın hastalıkları ve böcek istilalarının oluşumuna neden olmaktadır (Covallo ve Noy, 2009: 9). Tarih boyunca afetler meydana geldiği bölgelerde yıkıcı etkiler yaratmış, can ve mal kayıplarına neden olmuştur. Günümüzde hem bireylerin hem de toplumların olağan hayatını sekteye uğratan afetlerin şiddeti ile birlikte yıkıcı etkisinin arttığı gözlemlenmektedir. Fakat küresel anlamda afetlerde ölüm ve hasar oranının arttığı görülse de bu varsayımı doğrulamak için yeterli kapsamlılığa sahip uluslararası bir veri yoktur (Alexander, 2018: 24). Bu nedenle afetlerin yıkıcı etkisi, ölüm oranları ile eşleştirilmekte, veriler bu oranlardan elde edilmektedir.

Grafik 1. 1990-2022 Yılları Arasında Dünya'da Afetlerden Ölenlerin Sayıları

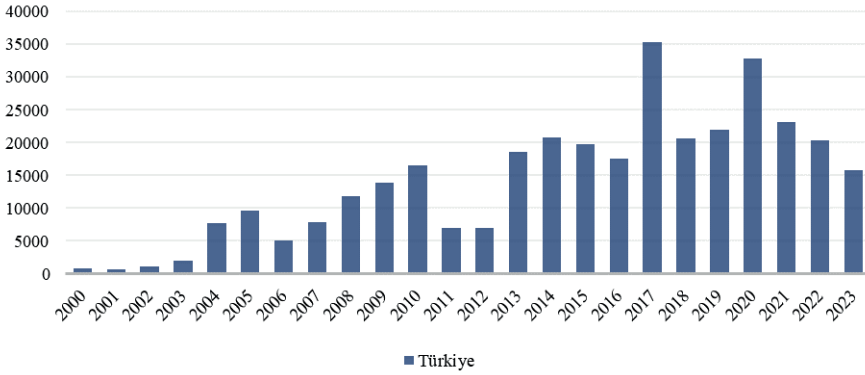

Kaynak: Emergency Events Database, (EM-DAT) CRED / UCLouvain, Brüksel, Belçika, www.emdat.be (D. Guha-Sapir)

Grafik 1'de görüleceği üzere afetler toplumda yarattığı ekonomik, sosyal, politik problemlerin yanında binlerce kişinin ölümüne de neden olmaktadır. EM-DAT Raporu'na göre yalnızca 2010 yılında dünyada 317657 kişinin afet nedeniyle yaşamının son bulduğu kayıt altına alınmıştır.

Türkiye’de meteorolojik özellikleri ve jeolojik-topoğrafik yapısı ile ilişkili olarak doğal afetlerden sıklıkla etkilenen bir ülkedir (Limoncu ve Bayülgen, 2005: 18). Yeryüzünün en aktif deprem kuşaklarından birisi olan Alp Himalaya deprem kuşağı içerisinde yer almakta, ülke topraklarının yarısı 1. derece deprem bölgesinde bulunmaktadır (Ergünay, 2007: 3; Özmen, Güler ve Mutlu, 1997: 17). Deprem, afetlerin içerisinde en etkili olan, 15-20 saniyede binlerce kişinin yaralanmasına, can ve mal kaybı yaşamasına neden olan afettir (Işık ve arkadaşları, 2012: 84). AFAD (2018: 43), Türkiye’de Afet Yönetimi ve Doğa Kaynaklı Afet İstatistikleri Raporu’na göre Türkiye, ortalama beş yılda bir, can ve mal kaybına neden olan geniş çaplı bir deprem yaşamaktadır.

Grafik 2. Yıllara Göre Deprem Sayısı Grafiği

Kaynak: AFAD, (t.y.) Yıllara Göre Deprem Sayısı Grafiği. 28 Şubat 2023 tarihinde <https://deprem.afad.gov.tr/event-statistics> adresinden erişilmiştir.

2023’e yeni girildiği halde bu yıl meydana gelen depremlerin 15.727 sayı ile 2010 yılından önceki yıllık deprem sayılarından çok daha fazla olduğu tespit edilmiştir. 6 Şubat 2023 tarihinde, Türkiye saati ile 04:17 ve 13:24’de merkez üssü Pazarcık (Kahramanmaraş) ve Elbistan (Kahramanmaraş) olan Mw 7.7 ve Mw 7.6 büyüklüğünde meydana gelen iki depremin ardından 23 Şubat 2023 tarihi 20:30’a kadar ki süreçte toplam 8032 adet deprem olmuştur (AFAD, 2023: 3; BDTİM, 2023). Yıllara göre deprem sayısı ve deprem boyutunun büyük bir artış gösterdiği görülmektedir.

İçinde bulunduğumuz dijital çağın temel kavramı “iletişim” afet süreçlerinin en az zararlarla atlatılmasında önemli bir aktördür. İletişim kavramı bünyesinde, bilgi paylaşımı ve aktarımı ile kullanılan kaynak, haberleşme teknolojileri, iletişim araçları ve medyayı da kapsamaktadır (Akgül, 2017: 9).

Afet iletişimi afet öncesi, afet anı ve sonrasında önem arz etmekte; toplumun afetler ve riskleri noktasında bilgilendirilmesi, “yaşam üçgeni” gibi korunma yöntemleri ve risk azaltma stratejileri hakkında eğitilmesini içeren tüm faaliyetler iletişim süreçlerinin birer parçası olarak nitelendirilebilmektedir (Genç, 2008: 163). König (1991: 38), 1986 yılında Sovyet Rusya’da yaşanan Çernobil kazası sonucu devlet otoritesinin halka hiçbir bilgi vermemesi, gelen tepkiler sonrası yaptığı tutarsız açıklamalar, verdiği spekülatif ve eksik bilgiler sonucunda halkın paniğe kapılmasını, afet süreçlerinde iletişimin önemini vurgulayan bir örnek olarak göstermiştir.

Afet süreçlerinde internet önemli bir iletişim ağı haline gelmektedir. İnternet aracılığıyla sahip olunan kişisel sosyal medya hesapları, doğal afetler ve çevresel felaketler sırasında bilgi paylaşımının ve kişiler arası iletişimin etkin ve kolay bir şekilde gerçekleşmesini sağlamaktadır (Finch ve arkadaşları, 2016: 729). Bireyler afet sonrası tanıdıklarına, ailelerine ve arkadaşlarına erişmek için sosyal medyayı kullanmakta; fotoğraf, video ve konum paylaşma özelliği ile binlerce insan kurtarılmaktadır (Velev ve Zlateva, 2012: 42). İnternet erişiminin geniş kitlelere sağlanması, doğal afetin vereceği zararın aza indirgenmesini sağlamaktadır. Salathe ve arkadaşları (2012: 1) afet süreçlerinde bulaşıcı hastalık sürveyansında sosyal medya kullanımının, olası salgınların erken tespitinin önünü açtığını, yaralanma ve hastalık eğilimlerinin daha iyi izlenebildiğini belirtmektedir.

Sosyal medyanın bu avantajların yanı sıra afet süreçlerinde toplumu korku ve paniğe sürükleme, yanlış bilginin yayılmasına neden olma gibi dezavantajlara da sahip olduğu görülmektedir. Mendoza, Problete ve Castillo (2010: 71), sosyal medya platformlarından biri olan Twitter’ın doğru bilgi paylaşımında etkili olmasının yanında afetlerden etkilenen bölgelerde bir karmaşa, kaosa neden olabilecek asılsız söylentilerin yayılmasında da etkili olduğunu savunmaktadırlar. Sosyal medya kullanıcılarının iddia ettikleri kişiler olup olmadıklarının bilinmesi her zaman mümkün değildir. Bu nedenle paylaşılan bilgilerin doğruluğu sorgulanabilir niteliktedir (Ungerleider, 2011). Türkiye’de 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan deprem ile sosyal medya dezenformasyonu konusu tekrar gündeme gelmekte, sosyal medya üzerinden paylaşılan yanlış bilgiler sonucunda arama kurtarma çalışmalarının sekteye uğradığı bilinmektedir. Buna yönelik olarak Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı (2023), Dezenformasyonla Mücadele Merkezi bünyesinde “Deprem Dezenformasyon Bültenleri” yayınlamıştır. Bu bülten doğrultusunda 6 Şubat-26 Şubat 2023 tarihleri arasında toplam 111 gerçek dışı iddiaya erişilmiştir. Asılsız iddiaların bu denli çok olması, çalışmanın afet iletişimi ve afet süreçlerinde sosyal medya dezenformasyonları çerçevesinde şekillenmesini gerekli kılmıştır.

Bu bağlamda çalışma, güncel bir konuyu kapsamaması ve konunun gelecekte de güncelliğinin öngörülebilirliği yönüyle önem arz etmektedir. Yapılan alan yazın taraması sonucunda afet iletişimi ve sosyal medya dezenformasyonu noktasında önerilerde bulunulması ve bu önerilerin olası afet süreçlerinde ilgili kurumlar ve bireylere ışık göstermesi hedeflenmektedir.

Afet İletişimi ve Alanı

İletişim, temelde sosyal bir mesele olmakla birlikte bireyin sosyal hayatını mümkün kılmaktadır (Luhmann, 1992: 252). Toker (2017: 251), iletişimi bireylerin varlığını ve toplumsal ilişkilerini sürdürebilmesi için toplumsallaşmanın temel unsuru olarak yaşamsal bir ihtiyaç olarak tanımlamaktadır. İnsan sosyal ve toplumsal bir varlık olması nedeniyle gün içerisinde iletişim kurmak bir ihtiyaç olarak nitelendirilmektedir.

Günümüzde “iletişim” kavramı ele alındığında akla medya gelmekte, afet süreçlerinde iletişim kurma, bilgiye erişme, bilgiyi yayma gibi durumlarda medya platformları görev üstlenmektedir (Genç, 2008: 162). Amerikan Kızıllaç’ı tarafından yapılan bir araştırma sonucunda, afet gibi acil durumlarda bireylerin aileleri ve arkadaşları hakkında bilgi edinmek için Facebook ve Twitter gibi sosyal medya platformlarına yöneldiği görülmüştür (Gorey, 2011). Twitter’ın bilgiyi diğer sosyal medya platformlarından daha hızlı yayma potansiyeline sahip olması, afet süreçlerinde en çok tercih edilen; bilgiyi arama, bulma ve paylaşma platformu olmasını sağlamaktadır (Kitazawa ve Hale, 2021: 4). Bright (2016: 356), Twitter’da paylaşılan bir haberin %50 etkileşim almasının, yayınlanmasından sonraki bir saat içinde gerçekleştiğini, Facebook ve GooglePlus’ın ise bu orana erişmesinin iki saat sürdüğünü tespit etmiştir. Afet süreçlerinde toplum, güncel bilgi ve alınan kararlardan hemen haberdar olmayı beklediğinden, bu zamanlarda etkili iletişim için bilginin yayılma hızı bir anahtardır (Kitazawa ve Hale, 2021: 3). Bu bağlamda bireyler ve kuruluşlar afet süreçlerinin tüm aşamalarında sosyal medya platformları aracılığı ile karşılıklı yarar sağlayacak şekilde iş birliği yapabilmekte ve afet iletişimini anlık olarak sağlayabilmektedirler.

Baechler (2018: 809), bu sürecin iyi yönetilmesi, afet zararlarının en aza indirilmesi ve afete dirençli bir toplum yaratmanın, ancak başarılı bir iletişim stratejisi ile gerçekleştirilebileceğini belirtmiştir. Bu bağlamda afet öncesi, bireylerin içinde bulunduğu risk hakkında farkındalığa sahip olmaları, riskleri azaltmak ve önüne geçmek için harekete geçmeleri ve meydana gelen afet durumunda hazırlıklı olup nasıl bir davranış sergileyeceklerini bilmeleri, afet öncesi risk iletişim faaliyetlerine dayanmaktadır.

Yapılan araştırmalara göre afet süreçlerinde iletişimin önemi göz ardı edilemez bir gerçektir (Yaman, 2020: 921; Akgül, 2017: 8; Mavi, 2020: 39; Soydan ve Alpaslan, 2014: 53). Yaşanan bir afet sonucunda haberleşme altyapısının zarar görmesi, en çok ihtiyaç duyulan anda bireylerin birbirinden haber alamamasını doğurmakta ve bu durum bir kaos ve panik ortamının oluşmasına neden olmaktadır. Oluşan panik ortamı ile afetin yıkıcı etkisi daha çok hissedilmekte, bazı durumlarda can ve mal kaybının artmasına neden olmaktadır (Baechler, 2018: 810). 6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş depremi sürecinde yapılan Twitter kısıtlaması da kamu ile devlet otoriteleri arasında gerginliğe neden olmuştur. Kamu, bilgiye erişimlerinin kısıtlanmasından kaynaklı olarak bu duruma diğer sosyal medya platformlarından tepki göstermiştir. Bu bağlamda özellikle kriz anlarında hükümet ve halk arasında karşılıklı güven ilişkisi, medya ilişkilerine dayanmaktadır (İlgin, 2021: 823). Marmara depreminde bu güven ilişkisinin zedelenmesi ile depremin fiziksel boyutu dışında psikolojik ve politik boyutu da gözlemlenmiştir. Bu noktada kamuyu bilgilendirme kanallarının açık olması ve şeffaf biçimde kamu ile devlet arasında bilgi akışının gerçekleşme ortamının oluşturulması oluşabilecek herhangi panik hareketlenmelerinin ve dezenformasyona yol açan bilgilerin yayılımının önüne geçtiği bilinmektedir.

Afet bölgelerinde arama kurtarma çalışmalarının organize edilmesi, yaralıların ve kurtulanların afet bölgelerinden tahliye edilmesi, acil ihtiyaçların belirlenip bölgeye tedarik edilmesi ve bireylerin güvenliğinin sağlanması gibi hayati önem taşıyan görevler iletişimin sağlanması ile gerçekleşmektedir (Ortaç ve Yılmaz-Kaplan, 2021: 323). Diğer yandan toplumun afet süreçleri ve afet riski hakkında bilgilendirilmesi, bu riskleri azaltma ve önleme konusunda eğitilmesi ve afetlerden korunma yöntemleri gibi faaliyetler iletişim süreçlerinin birer ürünüdür (Genç, 2008: 163). Hem afet öncesi hem afet sırasında ve sonraki süreçte afetin yönetilmesinde iletişim stratejilerine dikkat çekilmelidir. Bu bağlamda başarılı bir iletişim, başarılı bir kriz yönetimini sağlamakta, afet gibi kriz süreçlerinde varlığı önem arz etmektedir.

İletişim araçlarının ve sosyal ağların yaygınlaşması ile toplumun bilgiye erişiminin kolaylaştığı ülkeler, afetlere karşı daha hassas ve duyarlı bir tutum sergilemektedirler. Özellikle iletişim ağlarının sosyal ağları da bünyesinde barındırmaya başlaması, toplumun bu duyarlılığında önemli bir aktördür. Dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen bir doğal afet, iletişim ağları aracılığıyla milyonlara erişmekte; afete yönelik anlık bilgi erişimi hızla karar vermeye yardımcı olmakta ve ihtiyaçlar doğrultusunda yardım organizasyonları hızla gerçekleştirebilmektedir (Macit, 2019: 178). 6 Şubat 2023 tarihinde ülkemizde gerçekleşen 7,7 ve 7,6'lık depremlerin yarattığı

yıkımdan dünyanın bir ucundan insanların haberdar olması, yardım ekiplerinin bölgelere doğru harekete geçmesi, bölgelere desteklerin organize olunarak gönderilmesi, sosyal medya aracılığıyla destek sağlanması veya çeşitli yardım kampanyalarının organize dilerek bağış toplanması bahse örnek olabilir.

Badger (2011: 350) afet süreçlerinde iletişimi dört maddede ele alır;

- Aile ve arkadaşlar ile iletişim: Sosyal medya platformları, etkilenen aile üyeleri ile bağlantı kurmayı sağlar. Bu bağlantıda kullanılan birincil araçlar, Twitter, Facebook ve bir blogdur.
- SMS ve sosyal medya uygulamaları ile afet bölgelerinde yol kapanmaları, yangın, kaza ve elektrik kesintileri gibi bilgilendirmeler sağlanır.
- Televizyon, radyo gibi geleneksel kanallar aracılığı ile afetin boyutunun bilinmesi ve farkındalık oluşması sağlanır.
- Sosyal medya aracılığı ile vatandaşların hizmet sunması ve afetzedelerin hizmetlere erişmesi sağlanır.

Middleton, Middleton ve Modafferi (2014: 9)'ye göre, mobil iletişim cihazlarına erişimin her yerde mümkün olması ile, sel, kasırga ve deprem gibi afet süreçlerinde halkı bilgilendirmek ve devletin koruma mekanizmalarının afet müdahale çabalarına odaklanmalarına yardımcı olmak için bireyler Twitter, Facebook ve Youtube gibi sosyal medya platformlarında eşzamanlı olarak canlı görüntü ve video yayınlatabilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan Sandy ve Harvey Kasırgaları, İtalya ve Şili'deki depremler, Japonya'daki tsunami ve Avustralya'daki Queensland selleri gibi dünya çapındaki birçok afette sosyal medya, afet yardımı ve afet yönetimi için güçlü bir araç olarak hizmet etmiştir (Lovari ve Bowen, 2020: 1). Meier (2011: 1248) çalışmasında, 2010 yılında meydana gelen Haiti depremi ve Rusya'daki orman yangınları, 2012 yılında yaşanan Sandy Kasırgası ve 2013'te Oklahoma'da yaşanan kasırga gibi doğal afetlerde, insani yardım kuruluşlarının kurduğu canlı web tabanlı manuel kriz haritalama sitelerinden bahsetmiştir. Kuruluşlar bu haritaları haber raporları, sosyal medya ve sivil savunma teşkilatı aracılığı ile denetleyip filtrelemekte, kamunun erişmesi için web tabanlı kriz haritalarında canlı olarak sunmaktadır. Bununla amaçlanan sosyal medya platformlarında afet bölgeleri için paylaşılan adreslerin doğruluğunun ampirik olarak ölçülmesidir. Özellikle Twitter'da paylaşılan kriz haritalarının uzmanlar kontrolünde değerlendirilip karşılaştırılması ve kamu ile doğru bilgi paylaşılması noktasında önem arz etmektedir.

Afet gibi acil durumlarda internet, bir avantaj olarak güncel bilgileri radyo ve televizyon haberlerinden daha hızlı şekilde yayımlayabilme özelliğine sahiptir (Troy, Carson, Vanderbeek ve Hutton, 2008: 150). Kaydedilebilir ve zaman içinde diğer insanlara aktarılabilir nitelikte, kalıcı ve spesifik olarak görünür bir iletişim şekli olması afet süreçlerinde internet kullanımının diğer avantajlarıdır (Palen ve Liu, 2007: 499). Kitazawa, Katsishuge ve Hale (2021: 2)'in yaptığı araştırmalara göre afet süreçlerinde iletişim noktasında internetin önemi yadsınamaz bir gerçektir. İnternet, çift yönlü iletişim olanağı sağlayan bir platform olması yönüyle devlet ve kamuyu birbirine bağlayarak statükoyu iyileştirmektedir. Bu potansiyel, internetin bilgileri eşzamanlı olarak dünyanın her bölgesinde erişilebilir şekilde paylaşmaya imkân tanınmasından kaynaklanmaktadır. Japonya'da mobil cihaz kullanımının %73 ve bilgisayar kullanımının %94,7'ye kadar ulaşması, bilginin mekân ve zaman yönünden yüksek erişilebilirliğini temsil etmektedir. Bu olanak, 2015 yılında Kumamoto depreminde sosyal medyayı bilgiye erişme aracı olarak kullananların sayısının 2011 yılındaki Büyük Doğu Japonya Depremine göre 40 kat artmasını sağlamıştır.

24 Ocak 2020 tarihli Elâzığ Depremi ve 30 Ekim 2020 tarihinde yaşanan İzmir Seferihisar depreminde de bireylerin birbirleriyle kesintisiz iletişim kurmaları ve afet bölgesi ile bağlantı kurulabilmesi için AFAD, toplumu sosyal medya uygulamaları ve SMS kullanımına yönlendirmiştir (Usta ve Yükseler, 2021: 256). Bunun nedeni afet süreçlerinden olumsuz etkilenen insanların sosyal medya aracılığı ile durum bildirimini yapmaları doğrultusunda kurtarma operasyonlarının gerçekleştirilmesi veya ihtiyaç temini sağlanmasıdır. Zincir ve Yazıcı (2013: 78) bu duruma yönelik olarak 23 Ekim 2011 tarihinde Van'da meydana gelen depremde enkaz altında kalan bir bireyin Twitter'da canlı yayınlanan bir programa konum bilgilerinin iletilerek arama kurtarma ekipleri tarafından kurtarılmasını örnek vermiştir.

İnternet tabanlı uygulamalar, iletişimin zaman ve mekândan bağımsız kitlelerce gerçekleşmesini sağlamakta, bilginin daha hızlı, esnek ve maliyetsiz şekilde yayılmasını mümkün kılmaktadır (Özsağır ve Küllük, 2003: 566). Sanayi Devrimi'nden sonra başlayan iç göç, günümüzde ekonomik, sosyal ve kültürel sebeplerden bireylerin farklı bölgelere hatta ülkelere dağılmasına kadar devam etmektedir (Şen, 2014: 252). Bu durum farklı yerlerdeki insanların birbiri ile anlık iletişim kurmasını, çift yönlü ve eşzamanlı bilgi paylaşımını gerektirmektedir. Bu nedenle bireyler interneti çoğunlukla diğerleri ile iletişim kurmak, güncel olaylardan haberdar olmak için kullanmaktadır. Yapılan araştırmalar bunu kanıtlar niteliktedir. Örneğin; We Are Social 2023 Raporu'nda dünya çapında bireylerin internet kullanımının ilk üç amacı sırasıyla: %57,8 oranla bilgi bulma, %53,7 oranla arkadaşlar

ve aile ile iletişimde kalmak ve %50,9 oranla haberler ve güncel olaylardan haberdar olmaktadır (We Are Social Raporu, 2023).

Normal şartlarda dahi haberlere erişmek, iletişim ve bilgi edinme, internet kullanımının başlıca amaçları iken afet süreçlerinde bu iletişim araçlarının kullanımı daha çok artmaktadır. Yapılan araştırmalar sonucunda afet gibi acil durum anlarında cep telefonlarının, e-posta kullanımının ve sosyal medya kullanımının arttığı, geleneksel iletişim araçlarının geride kaldığı tespit edilmiştir (Velev ve Zlateva, 2012: 42). Özellikle sosyal medya afet süreçlerinde;

- Afet bölgesinde yaşayanlara, afet öncesi ve sonrası hayati bilgiler sağlar.
- Afet bölgesine bağış sistemi sağlayarak gönüllü veya bağışçılar ile afetten etkilenen bölgelerin dışındaki insanlara farkındalık oluşturur.
- Evi yıkılan, sular altında kalan, yerinden edilmiş aile ve arkadaşlar arasında bağlantı kurulmasını sağlar.
- Sahipsiz mallar, kaybolmuş eşyalar ve cansız bedenler hakkında bilgi sağlar.
- Afetzedelerin faydalanabileceği yardımlar, destek merkezleri ve diğer kaynaklar hakkında bilgilendirme sağlar (Kongthon, Haruechaiyasak, Pailai ve Kongyoung, 2014: 2230).

Geleneksel medyanın afet süreçlerinde sosyal medyanın gerisinde kalmasının temel nedenlerinden biri ise hükümet politikası nedeniyle bazı durumlarda radyo, televizyon ve gazete gibi geleneksel medya araçlarının haberleri yaymakta çekimser olması ve yayamamasıdır (Kobiruzzaman, 2021: 10). Bu noktada otoritelerin geleneksel medyayı bir politika aracı haline getirmemesi afet sonrası süreçlerde şeffaflık ve açıklık ilkesiyle yönetilmesine fırsat vermesi beklenmektedir.

Afet İletişimi ve Sosyal Medyada Dezenformasyon

Sosyal medya, yüksek sosyal etkileşimin olduğu, kullanıcıları içerik üretimine teşvik eden internet tabanlı uygulamaları kapsamaktadır (Palen ve Hughes, 2017: 728). Giri ve Vats (2019: 349), sosyal medyanın iletişim için en uygun platformlardan biri olduğunu belirtmiştir. Sosyal medyanın haberleri, bilgileri ve uyarıları çok kısa süre içinde milyonlarca kişiye ulaştırabilme özelliği, onu özellikle doğal afet gibi acil durumlarda bilgiye hızlı ve kolaylıkla erişmek için mükemmel bir platform haline getirmiştir (Shu ve arkadaşları, 2020: 1). Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi, olası

afetler konusunda toplumu güçlendirmek ve farkındalığını artırmanın sosyal medya kullanımı ile gerçekleşeceğinden bahsetmektedir (UNISDR, 2015). 2001 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan 11 Eylül terör saldırılarından bu yana sosyal medya, krize yanıt vermedeki rolünü göstermiştir (Reuter ve arkadaşları, 2017: 2). Peary ve arkadaşları (2012: 3), yıllardır Facebook, Instagram, Twitter, Youtube gibi sosyal medya platformlarının afet süreçlerinde iletişimi sağladığını, güvenli yolların ve acil durum bilgilerinin paylaşımına olanak verdiğini, bağış toplama, hasar ve ihtiyaç tespitini sağladığını belirtmişlerdir. Özellikle altyapı ve telekomünikasyon kesintilerinde sosyal medya, bireyler için mevcut tek iletişim kanalı haline gelmektedir.

Mavrodieva ve Shaw (2021: 7), Twitter, Youtube, Facebook ve Instagram gibi afet süreçlerinde bilgiyi paylaşma, yayma, anlık bildiri gönderme, aile üyeleri ile iletişim kurma, ihtiyaçlar için yardım grupları oluşturma ve bağış organize etme gibi amaçlar için birincil araçlar arasında yer almaktadır. Fakat bu avantajlarının yanı sıra, kişisel verilerin herkesin erişimine açık olması, sahte haberlerin yayılması, dolandırıcılık, kasti olarak yanlış bilgilendirme gibi zorlukları da bünyesinde barındırmaktadır. Sumida, Walker ve Mitchell (2019), Shearer ve Matsa (2018), dünyanın her yerinden bireylerin afet anlarında sosyal medyayı bir haber kaynağı olarak kullandığını, yapılan sosyal medya paylaşımlarının bireylerin fikir ve eylemlerini etkileme gücü gözetildiğinde, paylaşımların doğruluğu önem arz etmektedir.

Kasıtlı olarak yayılan yanıltıcı, gerçek dışı bilgi şeklinde ifade edilen dezenformasyon kavramı ise 1949'da Rusça "dezinformacja" kelimesinden türemiştir (Karlova ve Fisher, 2013: 1). Türk Dil Kurumu (2023)'nda "bilgi çarpıtma" olarak nitelendirilen dezenformasyon, yanlış bir haberin devleti, toplumu ve bireyi yıpratmak amacıyla yayılmasıdır. Holdeman (2018) dezenformasyon kavramını, başlangıçta meşru ve doğru bir bilgi gibi görünebilen yanlış bilgi olarak ele almıştır. Ilgın (2021: 305) ise dezenformasyonu, kuruluşa zarar vermek amacıyla toplumu yanıltıcı ve yanlış bilgilerin kasıtlı olarak yayılması şeklinde tanımlamıştır. Wardle ve Derakhshan (2017: 17) 7 tür dezenformasyon biçiminden bahsetmiştir;

- Hiciv veya parodi
- Yanıltıcı içerik
- Sahte içerik
- Uydurma içerik
- Yanlış bağlantı

- Yanlış bağlam
- Manipüle edilmiş içerik.

Bilgi kaynağı olarak sosyal medyanın kullanımı, sunduğu kolaylıkların yanında bilgi boşluğuna ve bilgi kirliliğine neden olmaktadır (Akgül, 2017: 38). Yapılan araştırmalara göre afet süreçlerinde en çok dezenformasyon görülen sosyal medya platformları, Facebook, Twitter ve WhatsApp olarak belirlenmiştir (Nealon, 2017). Nicas (2019), yürüttüğü bir çalışmada Facebook'un aktif kullanıcılarının yaklaşık yüzde 25'inin, sahte hesap olduğunu tespit etmiştir. Oluşturulan sahte hesapların çoğu da güncel verileri manipüle etmek, yanıltıcı bilgi yaymak ve propaganda yapmak amacıyla kullanılmaktadır.

Özellikle afet gibi kriz anlarında sosyal medya dezenformasyonları hayati tehlike taşımakta, halkı korku ve paniğe sürüklemektedir. Toker (2017: 251), iletişimin içerisine “afet” gibi beklenmeyen ve büyük yıkımlara neden olan bir değişken girdiğinde, bir taraftan hayati öneme sahip bir arabulucu, diğer taraftan krizin boyutunu değiştiren bir manipülasyon aracı haline geldiğini ifade etmiştir. Bireylerin afet süreçlerinde bilgi edinmek için adeta bir afet iletişim aracı olarak kullandıkları sosyal medya platformlarında yanlış haberlerin yayılması, doğru video ve fotoğrafların kullanılmaması bireylerin yanlış bilgilendirilmesine neden olmaktadır (Genç, 2008: 163). ABD'nin güney sahillerinde yaşanan Harvey Kasırgası, Rüzgaraltı Adaları ve Porto Riko'yu etkileyen Irma Kasırgası ve Türkiye'de yaşanan 6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş depremi sonrasında maruz kalınan sosyal medya dezenformasyonları konunun irdelenmesini gerekli kılmaktadır. Harvey Kasırgası sırasında sosyal medyada yayılan, sığınaklara alınan afetzedelerin göçmenlik statüsünün denetleneceği bilgisi toplumda korku ve panik yaratmıştır. Irma kasırgasında sosyal medya platformlarında yayılan, hükümetin afetzedeler için jeneratör dağıtacağı bilgisi ise toplumda beklenti ve istek yaratmıştır (Tran, Valecha, Rad ve Rao, 2019: 169). Türkiye'de ise 6 Şubat 2023 tarihli merkez üssü Kahramanmaraş olan 7,7 ve 7,6 şiddetindeki deprem sonucunda bir sosyal medya platformu olan Twitter'da yayılan “Baraj patladı” iddiaları sonucu arama kurtarma ekipleri çalışmaları durdurmuş, bu durum arama kurtarma çalışmalarında zaman kaybına neden olmuştur (Anadolu Ajansı, 2023). Örneklerde de görüldüğü gibi sosyal medyada yer alan içerikler özellikle afet yönetimi çerçevesinde gerçekleşen iletişim ortamlarında sorunlara yol açmıştır. Bir diğer örnek olarak Görsel 1'de içerikleri paylaşan kullanıcıların büyük bir reaksiyon aldığı görülmüş, özellikle onaylı hesaba sahip olan Twitter kullanıcısı haberin doğruluğunun o an ki bilinç ile toplum tarafından sorgulanamaz olmasına neden olmuştur.

Takipçilerin güvenilirliğine afet öncesi itimat ettiği hesaplardan yayınlanan içeriklerin doğruluğunun teyidi yapılmadan hızla yayıldığı bu örnekle ifade edilebilir. Gottlieb ve Dyer (2020: 640), bu konu hakkında sosyal medyada ünlü olan, takipçi sayısı yüksek ve profili onaylanmış hesapların, kullanıcıların üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu, bilgilerin doğruluğuna güvendiklerini belirtmiştir.

Görsel 1. “Yanıtıcı İçerik” Kullanılarak Dezenformasyon

6 Şubat tarihinde yaşanan bu afette gözlemlenen bir diğer “yanıtıcı içerik” kullanılarak yapılan dezenformasyonlar ise Twitter’da farklı tarihlerde farklı adreslerdeki evlere yardım gitmediği yönünde paylaşım yapılmasıdır. Görsel 2’de 9 Şubat’ta paylaşılan içeriğin 20 Şubat’ta; Görsel 3’te ise 7 Şubat’ta yapılan paylaşımın 20 Şubat’ta tekrar paylaşıldığı görülmektedir. Yapılan bu kasıtlı paylaşımlar arama kurtarma ekiplerinin zaman kaybı yaşayarak yapılan arama kurtarma çalışmalarının aksaması ihtimaline neden olmaktadır.

Görsel 2. “Yanıtıcı İçerik” Kullanılarak Dezenformasyon

Görsel 3. “Yanıtıcı İçerik” Kullanılarak Dezenformasyon

Kahramanmaraş Depremi’nde toplumu korkuya ve paniğe sürükleyen dezenformasyonlardan biri de 7,6’lık depremin ardından saat 17.00-19.00 arası 8,5 şiddetinde deprem olacağı iddiasıdır. Görsel 3’te görülen iddia, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı’nın yayınladığı “Dezenformasyon Bülteni” aracılığıyla yalanlanmıştır (Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı,

2023: 15). Fakat bu tarz paylaşımlar afet süreçlerinde toplumu olumsuz etkilemekte, bir kaos ortamının oluşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle sahada süren operasyonların olumsuz etkilenmemesi için bu içeriklerin kontrol altına alınmasına ilişkin çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Yetkilileri ve halkı haberdar etme ve harekete geçirmenin dışında sosyal medyanın dezenformasyona imkân tanınması afet süreçlerinde kullanıcıların düşüncelerinin yanlış yönde şekillenmesine, düşmanlı tutumlara yönelmelerine neden olmaktadır. Bu duruma örnek, Katrina Tayfunu ve Boston Maratonu bombalamaları verilebilmektedir. Katrina tayfununda medyada hayatını kaybeden bireylerin çoğunlukla, siyahi, yoksul ve yaşlı olduğunun üzerinde durulması, afetin ırkçılık ile ele alınmasına ve toplumu bölücü düşmanlı davranışlara neden olmuştur (Genç, 2008: 164). 2013 yılında Boston Maratonu'nda yaşanan bombalamalarda ise sosyal medyada suçlu olarak masum insanların fotoğraflarının yayılması, paylaşılan fotoğraflardaki insanların hayatını riske atmıştır (Maddock ve arkadaşları, 2015: 233). Sosyal medya dezenformasyonunun bu yönü yakın zamanda Türkiye'de meydana gelen Kahramanmaraş Depremi'nde de gözlemlenen bir durumdur. Uşak'ta battaniyelerin fiyatının 100 TL'den 250 TL'ye çıkarıldığı iddiaları bireylerin düşmanlı yorumlarda bulunmalarına, hakaret içerikli paylaşım yapmalarına neden olmuş; paylaşım toplumu birbirine kırırdırıcı bir etki göstermiştir. Öyle ki masum insanların vatan hainliği ile suçlandığı görülmüştür. Fakat paylaşım Uşak Valiliği tarafından yalanlanmıştır (Uşak Belediyesi, 2023). Bu tip paylaşımlar kriz dönemlerinde toplumu ayrıştırma ve düşmanca tutum içinde olmaya sürüklemektedir. Bu nedenle kamu güvenliğinin sağlanması için kontrol altına alınması şarttır.

Görsel 4. "Manipüle Edilmiş İçerik" Kullanılarak Dezenformasyon

Doğal afet gibi kriz durumlarında sosyal medya dezenformasyonu daha da artış göstermektedir (Topsakal, 2021: 390). Artan dezenformasyon toplumun içinde bulunduğu krizi ve negatif durumu daha çok derinleştirmekte, çözüm üretilmesi gereken zamanda sorun büyümektedir (Kobak ve Soğukdere, 2021: 185). Usta ve Yükseler (2021: 257), afet süreçlerinde sosyal medya platformlarında paylaşılan yanlış ve teyit edilmemiş bilgilerin toplumda olumsuz etki yarattığını ve bu paylaşımların afetten etkilenen toplumun iyileşmesini geciktirici bir rol sergilediğini savunmaktadırlar. 6 Şubat tarihli Kahramanmaraş depreminde afetten etkilenen 11 il arasında olan Hatay'ın, Kapalı Cezaevindeki mahkûmların firar edip kadın mahkûmlara tecavüz ettiği yönündeki paylaşımlar, afetten etkilenen toplumun daha büyük bir korkuya kapılmasına, güven duygusunun zedelenmesine ve çaresiz hissetmesine neden olacak niteliktedir. Bu sosyal medya dezenformasyonu sonucunda Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, yaptığı basın açıklamasında hükümlülerin firar etmeye çalışıp yangın çıkardığını; fakat gerekli müdahalelerin yapıldığını belirtmiştir (Adalet Bakanlığı, 2023). Fakat yalnızca bir paylaşıma 19 binden fazla kişinin erişmesi o süreçte büyük bir sosyal medya dezenformasyonuna neden olmuş ve infiale yol açmıştır.

Görsel 5. “Manipüle Edilmiş İçerik” Kullanılarak Yapılan Dezenformasyon

Sosyal medyada afet süreçlerinde paylaşılan kurgulanmış, gerçek dışı videolar ve fotoğraflar yanlış bilgiye neden olmaktadır. Sahte, üzerinde oynanmış ya da geçmişte yaşanmış olaylara ait görsellerin kullanılması, görsel manipülasyonu doğurmakta, afet süreçlerinde bireylerin yanlış bilgilere daha eğilimli olma özelliği bu tarz sosyal medya dezenformasyonlarının daha kolay yayılmasına yol açmaktadır (Topsakal, 2021: 394). Afet süreçlerinde özellikle afet sonrası paylaşılan görüntülerin geçmişteki veya başka ülkelerdeki afetlerden alındığı gözlemlenmektedir. Örneğin; 6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş depreminde paylaşılan “Yutkunamadım...” başlıklı görselin 2020 yılında bir haber kaynağından alındığı tespit edilmiştir (Anadolu Ajansı, 2023). Sosyal medya dezenformasyonlarının önlenmesinde içerik üreticilerinin rolüne dikkat çekerek, gerçek dışı video ve görsellerin gerçeklerinden nasıl ayırt edileceklerinin bu konuya ilişkin içerik üreten uzmanlar tarafından öğrenilebileceği bilinmekte, bu bağlamda bilinçli kullanıcılar için öncelikle dijital okuryazarlığın sağlanması gerekmektedir (İlgın, 2022: 166).

Görsel 6. “Yanlış Bağlam” Kullanılarak Yapılan Dezenformasyon

İzmir depremi çocuk hakları raporu: 'Enkaz turizmi' çocukların gizlilik hakkını ihmal ve istismar ediyor

Kasım 12 19:55
2020

Görsel 7. Görsel 6'da Bahsedilen Dezenformasyonun Aslı

Kaynak: A3haber. (2023). İzmir depremi çocuk hakları raporu: 'Enkaz turizmi' çocukların gizlilik hakkını ihmal ve istismar ediyor. 3 Şubat 2023 tarihinde <https://www.a3haber.com/2020/11/12/izmir-depremi-cocuk-haklari-raporu-enkaz-turizmi-cocuklari-gizlilik-hakkini-ihmal-ve-istismar-ediyor/> adresinden erişilmiştir.

Afet süreçlerinde görülen sosyal medya dezenformasyonları sonucunda bireyler ve toplum psikolojik ve fiziksel yönden tehdit altındadır. Bu tehditlere yönelik olarak aşağıdaki tabloda sosyal medya dezenformasyonlarının bireylere verdiği zararlar kategorilendirilmiş halde sunulmaktadır.

Tablo 1. Afet Süreçlerinde Sosyal Medya Dezenformasyonlarının Bireylere Verdiği Zararlar

Ana Kategoriler	Alt Kategoriler	İnsani Krizlere Uyum	Referanslar
Doğrudan Zararlar	Doğrudan Duygusal Zararlar	Stres, Depresyon, Güvensizlik veya yanıltıcı, yanlış bilgilerin kurbanı olmak	(Sandvik ve arkadaşları, 2017).
	Doğrudan Fiziksel Zararlar	Yanlış bilgilere inanma nedeniyle sağlığın zarar görmesi; yaralanma, can veya mal kayıpları ile karşı karşıya kalmak	(Bostrom, 2011)
Dolaylı Zararlar	Bilgi Tehlikeleri	Olası bilinmeyen tehlikeler, gelecekteki zararlar veya etkileri doğrudan mağdurlarla ilişkili krizlerin sayısı	(Bostrom, 2011)
Fiziksel zararlar	Bedensel yaralanma, yaşamlar, varlıklar	Afetlerde yanlış bilgilendirmenin kurbanları olarak biri veya bir şey üzerindeki fiziksel olumsuz etkiyi tanımlayan zarar: ölümler, yaralanmalar, varlık kayıpları, evsizlik, vb.	(Agrafiotis ve arkadaşları, 2018: 7; Elliot, 2019; Peretti-Watel ve arkadaşları, 2014; Speri, 2014).
Mali/ ekonomik zarar	İşletmenin, işlerin, değerli varlıkların vs. kaybı/hasarı.	Afetin yanlış bilgilendirmesinden kaynaklanan olumsuz mali veya ekonomik sonuçlarla ilgili zarar: hasarlı evler, arabalar, iş değerleri vb.	(Agrafiotis ve arkadaşları, 2018: 7; Elliott, 2019)
Psikolojik Zarar	Duygusal zararlar ve değişen tutumlar	Afet süreçlerinde yanlış bilgi ve söylentiler sonucu ruh sağlığının zarar görmesi. Bunun sonucunda yaşanan üzüntü, dikkat eksikliği, güvensizlik, depresyon, stres	(Agrafiotis ve arkadaşları, 2018: 7; Elliott, 2019; Nealon, 2017).
İtibar zedelenmesi	Yanlışlıkla suçlanmak, ayrımcılık	Krizlerde yanlış bilgilendirmenin neden olduğu doğru olmayan suçlamalar veya veri ihlali, hem kısa vadede hem de uzun vadede birçok insanın hayatına zarar vermektedir	(Agrafiotis ve arkadaşları, 2018: 7; Elliott, 2019; Maddock ve arkadaşları, 2015).

Sosyal ve Toplumsal Zarar	Arkadaşları, aile üyelerini vb. kaybetmek	Aile üyeleri veya arkadaşlar ile iletişimin kopması, kısıtlanması ya da yanlış bilgi sonucu itibarın zedelenmesi nedeniyle sosyal ayrılık yaşanması	(Agrafiotis ve arkadaşları, 2018: 7).
Emniyet/ Güvenlik Problemleri	Güvenlik problemleri	Söylentiler gereksiz korku yaratmakta veya iş hayatında çok daha tehlikeli olan yanlış seçimlere yol açabilmektedir.	(Ohlhausen, 2017; Sandvik ve arkadaşları, 2017).
	Kimlik hırsızlığı	Afet süreçlerinde kişisel bilgilere erişilmesinin kimlik hırsızlığına yol açması	(Ohlhausen, 2017)
	Biyometrik zararlar/ tıbbi kimlik hırsızlıkları	Afetlerde medyaya sızan biyometrik veriler, tedavilerin reddedilmesine veya yanlış tedaviye yol açarak bireylerin ciddi sağlık sonuçlarına neden olabilir.	(Ohlhausen, 2017, Sandvik ve arkadaşları, 2017).
Gizlilik Problemleri	Fiziksel saldırı	Yanlış bilgilendirme nedeniyle evde veya iş yerinde güvenlik problemleri	(Ohlhausen, 2017)
	Hassas veri ihlali	Politikalar ve kontroller krizlerde çok katı olmadığı için hassas ve özel veriler afet süreçlerinde yayılabilmektedir.	(FTC, 2018)
Kafa Karışıklığı		Karışık bilgiler uygun olmayan kararlara yol açar.	(FTC, 2018)

Kaynak: Tran, T., Valecha, R., Rad, P., & Rao, H. R. (2020). An Investigation Of Misinformation Harms Related To Social Media During Humanitarian Crises. In Secure Knowledge Management In Artificial Intelligence Era: 8th International Conference, SKM 2019, Goa, India, December 21-22, 2019, Proceedings 8 (Pp. 167-181):172 Springer Singapore.

Bireylere ve topluma verdiği zararlar gözetildiğinde sosyal medya dezenformasyonlarının ekonomik, toplumsal ve siyasi yönden denetlenmesi gerekmektedir; fakat sınırları çizilemeyen bir alan olduğu da göz önünde tutulmalıdır (Ilgın, 2021: 307). Özellikle afet süreçlerinde sosyal medyanın bir denetime tabi tutulması, yanlış ve yanıltıcı bilginin yayılmaması noktasında önem arz etmektedir (Arklan ve Taşdemir, 2008: 75). Bu bağlamda toplumun yaşanan afetler sonucunda iyileşebilmesi ve toparlanabilmesi için sosyal medya platformlarının denetlenmesi, paylaşılan yanıltıcı, sahte, manipüle edici ve yanlış bilgilerin yayılmasının önüne geçilmesi gerekmektedir.

Tartışma ve Öneriler

Bir toplumun karşı karşıya kaldığı doğal afet gibi acil durumlarda, bireyler kendilerini, tanıdıklarını ya da diğer insanları kurtarmak için bilgi edinmeye ihtiyaç duymaktadırlar. Fakat hükümetlerin veya haber kuruluşlarının resmi ve meşru kaynakları, bilgileri beklenen hızda paylaşmaması ve yeterince doğrulanmış bilgi sunamaması bireylerin bilgiyi sosyal medyada aramasına neden olmaktadır (Oh ve arkadaşları, 2013: 408). Bu nedenle Twitter, Instagram, Facebook gibi platformlar afet anlarında bilgi edinmek için başvurulan ilk adres haline gelmektedirler.

Yapılan araştırmalar sosyal medyanın afet sonrası toparlanma sürecinin kısılmasını sağladığını tespit etmiştir (Dozier, 2016). Sosyal medyanın afet süreçlerindeki bu rolü gözetildiğinde kullanımı da önem arz etmektedir. Yapılan araştırmalar sonucunda teknolojik becerilerde yetersizliğin ve bir sosyal medya hesabına sahip olmamanın bireyleri afet süreçlerinde dezavantajlı bir konuma getirdiği görülmüştür (Nicholson ve arkadaşları, 2019: 12; Lai, Chib ve Ling, 2018: 755; Madianou, 2015: 9; Samuels ve Taylor, 2019). Fakat hala daha dünyanın bazı yerlerinde, özellikle kırsal kesimlerde insanların internet erişimine dahi sahip olmadıkları bilinmektedir (Zou ve arkadaşları, 2018: 1424). We Are Social Raporu (2023)'na göre dünyada %64,4 oranla 5,16 milyar internet kullanıcısı, 4,76 milyar sosyal medya kullanıcısı bulunmaktadır. Sosyal medya kullanıcılarının sayısı dünya nüfusunun %60'ından biraz daha az bir orana tekabül etmektedir. Türkiye'de ise %84,4 oranla 71,38 milyon internet kullanıcısı, toplam nüfusun 73,1'lik oranını temsil eden 62,55 milyon sosyal medya kullanıcısı bulunmaktadır. Kalan %26,9'luk kesimin herhangi bir sosyal medya hesabı yoktur. Halbuki internette, afete hazırlık sistemlerinden, kaynaklardan ve altyapıdan yoksun gelişmekte olan ülkelerin afetlerden orantısız ve daha kötü şekilde etkilendiği gözlemlenmiştir (Watson, Gayer ve Connolly, 2007: 1). Bu nedenle toplumun dijital çağa entegrasyonu afet iletişimi ve afet yönetimi noktasında önem arz etmektedir.

Afet süreçlerinde bilgi yaymak için sosyal medyanın önemi bilinmekle birlikte yanlış ve sahte paylaşımların varlığı da göz ardı edilmemelidir. Sosyal medya platformları afet hazırlığında aktif bir rol sergilese de teyit edilmemiş kasıtlı yayılan yanlış bilgiler nedeniyle bireylerin ve toplumun üzerinde ciddi olumsuz sonuçlara neden olabilmektedir. Deprem, sel, yangın gibi kriz anlarında toplum bilincini yitirebilme, her paylaşımına inanır duruma gelebilmektedir. Bu süreçlerde masum insanların suçlanması kişinin hayatını riske atmakta, üzerinde oynanmış, değiştirilmiş veya farklı bir konuya ait görselin paylaşılması bireyleri çaresiz ve umutsuz hissettirerek

psikolojik olarak olumsuz etkilemektedir. Halkı korku ve paniğe sürükleyen paylaşımlar afetin boyutunu derinleştirmekte, bir kaos ortamının oluşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle afet süreçlerinde yaşanan sosyal medya dezenformasyonu konusu irdelenmeli, olası afetlerin daha iyi yönetilmesi için önlenmesi sağlanmalıdır.

Bu bağlamda çalışmada, devlet otoritelerinin afet süreçlerinde iletişimi sorunsuz sağlamak ve dezenformasyonu önlemek için yapılacak plan ve faaliyetlerinde yol göstermesi amacıyla birtakım önerilerde bulunulmuştur:

- Devlet otoriteleri, geleneksel medyaya haberleri daha hızlı ve sorunsuz bir biçimde yayması için olanak tanınmalıdır.
- Geleneksel medya bir politika aracı olmaktan çıkarılmalıdır.
- Devlet otoriteleri, jeofizikçiler tarafından bildirilen deprem tahminlerinin doğruluğunun ve olası depremin büyüklüğünün nasıl teyit edileceğine odaklanmalı, mümkün olduğunca erken uyarı sistemlerinin nasıl sağlanacağı planlanmalıdır.
- Afet öncesi toplumun her kesiminin bilgi iletişim teknolojilerine erişimleri sağlanmalıdır.
- Afet süreçlerinde paylaşılan sahte, yanıltıcı ve manipüle edilmiş içeriklerin gerçek içeriklerden ayırt edilebilmesi için toplumun her kesimine dijital okuryazarlık eğitimi verilmelidir.
- Afet meydana gelen bölgelerin internet erişimleri uzun bir süre sınırsız olarak sağlanmalıdır.
- Afet süreçlerinde bireylerin sosyal medyada paylaştığı afet içerikli paylaşımların filtrelenip anında uyarı veren bir denetleme havuzuna düşmesi, bir dezenformasyon ile karşılaşıldığı takdirde hesabın kısıtlanması sağlanmalıdır.
- Sosyal medya platformlarında anonim hesapların varlığına son verilmeli; telefon numarası, mail adresi, kimlik bilgileri gibi bilgiler ile hesap doğrulama yapılarak girişlere izin verilmelidir.
- Afet sonrası dönemde doğru şekilde kullanılan sosyal medya uygulamalarının yaşamları koruduğuna ilişkin farkındalık çalışmaları yapılarak kamuya duyuruları yapılmalıdır.
- Özellikle afet dönemlerinde sosyal medyada dezenformasyonu oluşturan hesaplar tespit edilerek cezai müeyyideler ile cezalandırılmaları sağlanmalıdır.

- Sosyal medyada dezenformasyon sonucunda görülebilecek zararlara ilişkin afet öncesi dönemlerde kamu spotları hazırlanarak farkındalık artırılmalıdır.
- Sosyal medya platformlarına yüklenen fotoğraf ve videoların paylaşılmadan önce benzerliği denetlenmelidir.

6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş Depremi başta olmak üzere yaşanan birçok afette iletişim kaynaklı çözülmesi gereken problemler bulunmaktadır. Bu öneriler ışığında afet süreçlerinde iletişim kaynaklı problemler için yol gösterilmesi, afet iletişiminin iyileştirilmesi ve bu süreçlerde sosyal medya dezenformasyonunun önlenmesi umut edilmektedir.

SONUÇ

Tarihten beri geniş kitleleri olumsuz etkileyen, bireylerin can ve mal kaybına uğramasına neden olan afetlerin, son yıllarda yıkıcı etkisini arttırdığı gözlemlenmektedir. Beklenmedik anda ortaya çıkma ihtimali ve etkisinin tek bir alan ile sınırlı kalmaması, afetleri üzerinde durulması gereken bir konu haline getirmektedir. Özellikle afet süreçlerinde bireylerin haberleşme ve bilgi edinme ihtiyacı artmakta, bunun sonucunda “afet iletişimi” kavramı ön plana çıkmaktadır. İletişim yaşamın her safhasında önem arz etmekte iken afet süreçlerinde bireyler için daha hayati bir hal almaktadır. Aileye, arkadaşlara ve tanıdıklara ulaşma, haberdar olma isteği, bu süreçte iletişimin kusursuz sağlanmasını gerekli kılmaktadır. Fakat geleneksel medya araçları olan radyo, televizyon gibi kitle iletişim araçları toplumun anlık bilgi edinme ve bilgi paylaşma beklentisini karşılayamamakta, bunun sonucunda bireyler interaktif bir ortam sağlayan sosyal medyaya yönelmektedir.

Sosyal medya çoğu zaman bilgilerin hızlı ve kolay şekilde büyük kitlelere yayılmasını sağlama yönünden ilk adres olarak görülse de bu adres kimi zaman bireyi yanlış yönlendirmekte, yanlış ve yanıltıcı bilgilere maruz kalmasına neden olmaktadır. Yapılan araştırmalar afet süreçlerinde bireylerin bilincini kaybettiğini, normal yaşam şartlarındaki sağlıklı düşüncelerini bu süreçlerde kontrol edemeyebildiklerini tespit etmiştir. Bu nedenle sahte ve yanıltıcı içeriklere, üzerinde oynanmış görsellere, geçmişte paylaşılmış konu ile alakasız videolara inanmak normal zamanlara göre daha kolay olmaktadır. Kasıtlı olarak yayılan yanlış bilgiler “sosyal medya dezenformasyonu” olarak nitelendirilmekte, afet süreçlerinde bireyleri kaos ve panik haline sürüklemekte, yaşanan yıkımın daha ağır atlatılmasına neden olmaktadır. 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan Kahramanmaraş depreminde gözlemlenen, sosyal medya platformlarında yanlış adreslerin paylaşılması, aynı adreslerin aralıklarla tekrar paylaşılması ve arama kurtarma ekiplerinin bölgeyi terk

etmelerine neden olacak bilgiler verilmesi bu duruma yakın zamandan bir örnektir. Yayılan yanlış bilgiler zamandan çalınmasına neden olmakta, canlı olarak erişilebilecek insan sayısını düşürebilmektedir.

İyi bir afet yönetimi başarılı bir afet iletişimine bağlıdır. Bu iletişimin günümüzde daha çok sosyal medya aracılığı ile yürütülmesi, sosyal medyanın denetlenmesini gerekli kılmaktadır. Sosyal medya dezenformasyonu konusuna dikkat çekilmeli, teyitsiz bilgilerin çoğunlukla sahte ve anonim hesaplardan yayıldığı göz önüne alınarak uygulamalara girişte hesap doğrulaması istenmelidir. Fakat yaşanan dezenformasyonun kökenine inildiğinde yapılacak uygulamalar da en temelden başlamalıdır. Yapılan araştırmalar, afet süreçlerinde yayılan sahte bilgilere inanan kesimin daha çok eğitimsiz olduğunu kayıt altına almıştır (Kobiruzzaman, 2021: 9). Bu doğrultuda öncelikle toplumun eğitim seviyesine odaklanılmalı, hükümet tarafından eğitim seviyesini yükseltici faaliyetler yürütülmelidir. Diğer yandan internet ve bilgi iletişim teknolojilerine toplumun her kesiminin erişmesi sağlanmalı, bireylerin dijital okuryazarlıklarının artırılması hedeflenmelidir. Ne yazık ki günümüzde hala daha internete erişemeyen yerler, bir bilgisayar, telefon ve sosyal medya hesabına sahip olmayan insanlar bulunmaktadır. Ekonomik, kültürel, demografik ve coğrafi özellikler nedeniyle bireyler internete erişememekte, bilginin en hızlı yayıldığı sosyal medya platformlarında bir yer edinmemektedirler. Bunun sonucunda afet öncesi yapılan bilgilendirmelerden, uyarılardan ve verilen eğitimlerden faydalanamamakta, afet süreçlerinden daha olumsuz etkilenmektedirler. Bu bağlamda, görülmektedir ki afet süreçlerinde iletişim noktasında “bütün insanlar eşittir; ancak her insan aynı iletişim olanaklarına sahip değildir.”

KAYNAKÇA

- Adalet Bakanlığı. (2023). *Basın Açıklaması*. Ceza ve Tevfikeyleri Genel Müdürlüğü. 3 Şubat 2023 tarihinde <https://cte.adalet.gov.tr/Home/Sayfa-Detay/hatay-t-tipi-kapali-ceza-infaz-kurumu-hakkinda-basin-aciklamasi09022023125942> adresinden erişilmiştir.
- AFAD. (t.y.) *Yıllara Göre Deprem Sayısı Grafiği*. 28 Şubat 2023 tarihinde <https://deprem.afad.gov.tr/event-statistics> adresinden erişilmiştir.
- AFAD. (2018) Türkiye’de Afet Yönetimi ve Doğa Kaynaklı Afet İstatistikleri Raporu, https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/35429/xfiles/turkiye_de_afetler.pdf
- AFAD. (2023). 06 Şubat 2023 Pazarcık (Kahramanmaraş) Mw 7.7 Elbistan (Kahramanmaraş) Mw 7.6 Depremlerine İlişkin Ön Değerlendirme Raporu, https://deprem.afad.gov.tr/assets/pdf/Kahramanmaras%20%20Depremleri_%20On%20Değerlendirme%20Raporu.pdf
- Agrafiotis, I., Nurse, J. R., Goldsmith, M., Creese, S., & Upton, D. (2018). A taxonomy of cyber-harms: defining the impacts of cyber-attacks and understanding how they propagate. *J. Cybersecur.* 4, ty006, 1–15.
- Akgül, S. K. (2017). Olağanüstü Durumlar, İletişim ve Habercilik Yaklaşımları. *Trt Akademi*, 2(3), 6-47.
- Alexander, D. (2018). *Natural disasters*. Routledge.
- Anadolu Ajansı. (2023). *Dezenformasyon afet bölgesini nasıl etkiledi?* 2 Şubat 2023 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/teyithatti/blog/dezenformasyon-afet-bolgesini-nasil-etkiledi/1815503> adresinden erişilmiştir.
- Anadolu Ajansı (2023). *Fotoğrafların Kahramanmaraş’ta Çekildiği İddiası*. 3 Şubat 2023 tarihinde <https://www.a3haber.com/2020/11/12/izmir-depremi-cocuk-haklari-raporu-enkaz-turizmi-cocuklarin-gizlilik-hakkini-ihmal-ve-istismar-ediyor/> adresinden erişilmiştir.
- Arklan, Ü. & Taşdemir, E. (2008). Bilgi toplumu ve iletişim: Bilginin yayılması sürecinde kitle iletişim araçları ve internet. *Selçuk İletişim*, 5 (3), 67-80. *Erişim adresi: http://josc.selcuk.edu.tr/article/view/1075000161*.
- A3haber. (2023). *İzmir depremi çocuk hakları raporu: ‘Enkaz turizmi’ çocukların gizlilik hakkını ihmal ve istismar ediyor*. 3 Şubat 2023 tarihinde <https://www.a3haber.com/2020/11/12/izmir-depremi-cocuk-haklari-raporu-enkaz-turizmi-cocuklarin-gizlilik-hakkini-ihmal-ve-istismar-ediyor/> adresinden erişilmiştir.
- Badger, M. (2011). Social Media Use in Crises Situations, <http://www.mediabadder.com/2011/07/social-media-use-incrisessituations/>
- Baechler, N. C. (2018, May). Afet Risk ve Zarar Azaltmada İletişim Stratejisinin Rolü. In *2nd International Symposium On Natural Hazards And Disas-*

ter Management, Sakarya University Culture And Congress Center, Sakarya-Turkey 04-06 May 2018.

- BDTİM. (2023). Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü Bölgesel Deprem Tsunami İzleme ve Değerlendirme Merkezi, 06 Şubat 2023 Sofalaca- Şehitkamil- Gaziantep; Ekinözü, Kabramanmaraş ve 20 Şubat 2023 Hatay Depremleri Ön Değerlendirme Raporu. 28.02.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Bright, J. (2016). The Social News Gap: How News Reading And News Sharing Diverge. *Journal Of Communication*, 66(3), 343-365.
- Bostrom, N. (2011). Information hazards: a typology of potential harms from knowledge. *Rev. Con temporary Philosophy* 10, 44–79. 3 Şubat 2023 tarihinde <http://search.proquest.com/docview/920893069/> adresinden erişilmiştir.
- Cavallo, E. A. & Noy, I. (2009). The Economics Of Natural Disasters: A Survey. 5-50.
- Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2023). Dezenformasyonla Mücadele Merkezi. *Deprem Dezenformasyon Bültenleri*. 28 Şubat 2023 tarihinde https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/dosyalar/Deprem_Dezenformasyon_B%C3%BCltenleri_%286-26_%C5%9Eubat%29.pdf adresinden erişilmiştir.
- Dozier, J. A. (2016). *Improve disaster communication in online and offline communities using social media (Twitter) and Big Data* (Doctoral dissertation, San Diego State University).
- Elliott, D. (2019). Concept unwrapped – causing harms. Copyright ethics unwrapped - McCombs School of Business – The University of Texas at Austin. 3 Şubat 2023 tarihinde <https://ethicsunwrapped.utexas.edu/video/causing-harm> adresinden erişilmiştir.
- EM-DAT, CRED / UCLouvain, Brüksel, Belçika, www.emdat.be (D. Guha-Sapir)
- Ergünay, O. (2007). Türkiye'nin Afet Profili. *TMMOB Afet Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 5(7), 1-14.
- Erkal, T. & Değerliyurt, M. (2009). Türkiye'de Afet yönetimi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 14(22), 147-164.
- Finch, K. C., Snook, K. R., Duke, C. H., Fu, K. W., Tse, Z. T. H., Adhikari, A., & Fung, I. C. H. (2016). Public Health Implications Of Social Media Use During Natural Disasters, Environmental Disasters, And Other Environmental Concerns. *Natural Hazards*, 83, 729-760.
- FTC. (2018). Informational Injury Workshop Report. FTC staff perspective. 3 Şubat 2023 tarihinde https://www.ftc.gov/system/files/documents/reports/ftc-informational-injury-workshop-be-bcp-staff-perspective/inform'ational_injury_workshop_staff_report_-_oct_2018_0.pdf adresinden erişilmiştir.

- Genç, F. (2008). Kriz İletişimi: Marmara Depremi Örneği. *Selçuk İletişim*, 5(3), 161-175.
- Giri, D. & Vats, A. (2019). Social media and disaster management in India: Scope and limitations. In *Smart Technologies and Innovation for a Sustainable Future: Proceedings of the 1st American University in the Emirates International Research Conference—Dubai, UAE 2017* (pp. 349-356).
- Gorey, M. (2011). Social Media & Natural Disasters.
- Gottlieb, M. & Dyer, S. (2020). Information and disinformation: social media in the COVID-19 crisis. *Academic emergency medicine*, 27(7), 640.
- Holdeman, E. (2018). BLOG: Disaster Zone: How to counter fake news during a disaster. *TCA Regional News*.
- İlgin, H. Ö. (2021). Siyasal Halkla İlişkiler Üzerine Bir Değerlendirme. *Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Uluslar arası Araştırmalar VI*. İstanbul: Eğitim Yayınevi.
- İlgin, H. Ö. (2021). Sosyal Medyada Dezenformasyon ve Halkla İlişkiler İlişkisi, İletişim Çalışmaları Dergisi, 7(2), 303-322.
- İlgin, H. Ö. (2022). Dijital Dezenformasyon; Etki Alanı ve Mücadele Adımları. Ayten Övür (ed.). *Dijital Devrim*. (İstanbul: DR Yayınları).
- Işık, Ö., Aydınlioğlu, H. M., Koç, S., Gündoğdu, O., Korkmaz, G., & Ay, A. (2012). Afet Yönetimi ve Afet Odaklı Sağlık Hizmetleri. *Okmeydanı Tıp Dergisi*, 28(2), 82-123.
- Karlova, N. A. & Fisher, K. E. (2013). “Plz RT”: A Social Diffusion Model of 75 Misinformation and Disinformation for Understanding Human Information Behaviour. *Information Research*, 18, 1-17.
- Kitazawa, K. & Hale, S. A. (2021). Social media and early warning systems for natural disasters: A case study of Typhoon Etau in Japan. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 52, 101926.
- Kobak, K. & Soğukdere, Ş. (2021). Sosyal Medyadaki Dezenformasyon: 2021 Türkiye Orman Yangınları Örneği. *Uluslararası Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli Dergisi*, 4(2), 167-189.
- Kobiruzzaman, M. M. (2021). Role of social media in disaster management in bangladesh towards the COVID-19 pandemic: A critical review and directions. *International Journal of Education and Knowledge Management (IJEKM)*, 4(2), 1-14.
- Kongthon, A., Haruechaiyasak, C., Pailai, J., & Kongyoung, S. (2014). The role of social media during a natural disaster: A case study of the 2011 Thai Flood. *International Journal of Innovation and Technology Management*, 11(03), 1440012.

- König, K. (1991). Comments on The Chernobyl Disaster and Nuclear Fallout, Uriel Rosental ve Bert Bijenberg (eds), *Crisis Management and Decision Making*, Kluwer Academic Publishers , p. 30-43.
- Lai, C. H., Chib, A., & Ling, R. (2018). Digital Disparities And Vulnerability: Mobile Phone Use, Information Behaviour, And Disaster Preparedness In Southeast Asia. *Disasters*. 42, 734–760
- Limoncu, S. & Bayülgen, C. (2005). Türkiye’de Afet Sonrası Yaşanan Barınma Sorunları. *Megaron*, 1(1), 18.
- Lovari, A. & Bowen, S. A. (2020). Social Media İn Disaster Communication: A Case Study Of Strategies, Barriers, and Ethical İmplications. *Journal Of Public Affairs*, 20(1), E1967.
- Luhmann, N. (1992). What is communication?. *Communication theory*, 2(3), 251-259.
- Macit, İ. (2019). Bütünleşik Afet Yönetiminde Sendai Çerçeve Eylem Planının Beklenen Etkisi.
- Madianou, M. (2015). Digital inequality and second-order disasters: Social media in the Typhoon Haiyan recovery. *Soc. Media+ Soc.* 1, 2056305115603386.
- Maddock, J., Starbird, K., Al-Hassani, H. J., Sandoval, D. E., Orand, M., & Mason, R. M. (2015). Characterizing online rumoring behavior using multi-dimensional signatures. In *Proceedings of the 18th ACM conference on computer supported cooperative work & social computing* (pp. 228-241).
- Mavi, E. E. (2020). Afet Kriz Yönetiminde Medya: 30 Ekim 2020 İzmir Depremi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 31-53.
- Mavrodieva, A. V. & Shaw, R. (2021). Social media in disaster management. *Media and Disaster Risk Reduction: Advances, Challenges and Potentials*, 55-73.
- Meier, P. (2011). New information technologies and their impact on the humanitarian sector. *International review of the Red Cross*, 93(884), 1239-1263.
- Mendoza, M., Poblete, B., & Castillo, C. (2010, July). Twitter under crisis: Can we trust what we RT?. In *Proceedings of the first workshop on social media analytics* (pp. 71-79).
- Middleton, S. E., Middleton, L. & Modafferi, S. (2014). Realtime crisis mapping of natural disasters using social media. *IEEE Intelligent Systems*, 29(2), pp.9-17. [Online] 29 (2), 9–17. Available from: doi:10.1109/MIS.2013.126.
- Nealon, C. B. (2017). False tweets during Harvey, Irma under scrutiny by University at Buffalo Researchers. US Fed News Service, Including US State News, Washington, D.C. 2 Şubat 2023 tarihinde <http://www.buffalo.edu/news/releases/2017/09/044.html>. adresinden erişilmiştir.

- Nicas, J. (2019). *Facebook Kaç Sahte Hesaba Sahip Olduğunu Gerçekten Biliyor mu?* New York Times. 2 Şubat 2023 tarihinde <https://www.nytimes.com/2019/01/30/technology/facebook-fake-accounts.html> adresinden erişilmiştir.
- Nicholson, D., Vanli, O. A., Jung, S., & Ozguven, E. E. A. (2019). spatial regression and clustering method for developing place-specific social vulnerability indices using census and social media data. *Int. J. Disaster Risk Reduct.* 38, 101–224.
- Oh, O., Agrawal, M., Rao, H. (2013). Community intelligence and social media services: a rumor theoretic analysis of tweets during social crises. *MIS Q.* 37(2), 407–426
- Ohlhausen, M. K. (2017). Informational injury in FTC privacy and data security cases. *Retrieved on*, 2(15), 2019.
- Ortaç, G. & Yıltaş-Kaplan, D. (2021). Afet Yönetimi ve Kablosuz İletişim Sürekliliğine Genel Bakış. *Türk Doğa ve Fen Dergisi*, 10(1), 316-326.
- Özmen, B., Güler, H., & Nurlu, M. (1997). Coğrafi Bilgi Sistemi ile Deprem Bölgelerinin İncelenmesi. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü.
- Özsağır, A. & Küllük, M. (2003) E-Devlet Yatırımlarının Geri Dönüşümü ve Ekonomik Büyüme Etkisi, II. *Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi: Bildiriler Kitabı*, 17-18 Mayıs 2003, Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, İzmit, 565- 576.
- Palen, L. & Liu, S. B. (2007). Citizen communications in crisis: Anticipating a future of ICT-supported public participation . *Proceedings of the SIGCHI conference on Human factors in computing systems*, 727 – 736.
- Palen, L. & Hughes, A. L. (2018). Social media in disaster communication. *Handbook of disaster research*, 497-518.
- Peary, B. D., Shaw, R., & Takeuchi, Y. (2012). Utilization of social media in the east Japan earthquake and tsunami and its effectiveness. *Journal of Natural Disaster Science*, 34(1), 3-18.
- Peretti-Watel, P., Raude, J., Sagaon-Teyssier, L., Constant, A., Verger, P., & Beck, F. (2014). Attitudes toward vaccination and the H1N1 vaccine: poor people's unfounded fears or legitimate concerns of the elite? *Soc. Sci. Med.* 109, 10–18
- Reuter, C., Backfried, G., Kaufhold, M. A., & Spahr, F. (2018). ISCRAM turns 15: a trend analysis of social media papers 2004-2017. *Proceedings of ISCRAM*.
- Salathe, M., Bengtsson, L., Bodnar, T. J., Brewer, D. D., Brownstein, J. S., Buckee, C., Campbell, E. M, Cattuto, C., Khandelwal, S., Mabry, P. L., & Vespignani, A. (2012). *Digital Epidemiology*. *PLoS Comput Biol* 8(7):e1002616. doi: 10.1371/journal.pcbi.1002616

- Sandvik, K., Jacobsen, K., & McDonald, S. (2017). Do no harm: a taxonomy of the challenges of humanitarian experimentation, 99(904), 319–344. <https://doi.org/10.1017/S181638311700042X>
- Samuels, R. & Taylor, J. E. (2019). Applied Methodology for Identifying Hurricane-Induced Social Media Signal Changes in Vulnerable Populations. *In Proceedings of the ASCE International Conference on Computing in Civil Engineering*, Atlanta, GA, USA.
- Shearer, E. & Matsa, K. E. (2018). News use across social media platforms 2018. *Pew Research Center - Journalism and Media*. 2 Şubat 2023 tarihinde <https://www.journalism.org/2018/09/10/news-use-across-social-media-platforms-2018/> adresinden erişilmiştir.
- Shu, K., Bhattacharjee, A., Alatawi, F., Nazer, T. H., Ding, K., Karami, M., & Liu, H. (2020). Combating disinformation in a social media age. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Data Mining and Knowledge Discovery*, 10(6), e1385.
- Soydan, E. & Alpaslan, N. (2014). Medyanın Doğal Afetlerdeki İşlevi. *İstanbul Journal of Social Sciences (2014) Summer*, 7, 53-64.
- Speri, A. (2014). FEMA Is Trying To Get Back \$5.8M in Hurricane Sandy Aid Money. 3 Şubat 2023 tarihinde https://news.vice.com/en_us/article/pa885v/fema-is-trying-to-get-back-58m-in-hurricane-sandy-aidmoney adresinden erişilmiştir.
- Sumida, M., Walker, M., & Mitchell, A. (2019). The role of social media in news. *Pew Research Center - Journalism and Media*. 2 Şubat 2023 tarihinde <https://www.journalism.org/2019/04/23/the-role-of-social-media-in-news/> adresinden erişilmiştir.
- Şen, M. (2014). Türkiye’de İç Göçlerin Neden ve Sonuç Kapsamında İncelenmesi. *Çalışma ve Toplum*, 1(40), 231-256.
- TDK. (2023). *Dezenformasyon*. 2 Şubat 2023 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.
- Toker, H. (2017). Doğal Afetler, İletişim ve Medya. Z. Toprak Karaman ve A. Altay (Eds.), *Bütünleşik Afet Yönetimi*. 253-278. İzmir: Birleşik Matbaacılık.
- Topsakal, T. (2021). Dijital Ortamda Yanlış Bilgi ve Haberlerin Yayılması: Koronavirüs Salgın Haberlerine Dair Bir İnceleme. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İNİF E-Dergisi)*, 6(1), 383-401.
- Tran, T., Valecha, R., Rad, P., & Rao, H. R. (2020). An Investigation Of Misinformation Harms Related To Social Media During Humanitarian Crises. *In Secure Knowledge Management In Artificial Intelligence Era: 8th International Conference, SKM 2019, Goa, India, December 21–22, 2019, Proceedings 8* (Pp. 167-181). Springer Singapore.

- Troy, D. A., Carson, A., Vanderbeek, J., & Hutton, A. (2008). Enhancing community-based disaster preparedness with information technology. *Disasters*, 32 (1), 149 – 165.
- Ungerleider, N. (2011). Text Messages Aren't Enough When Natural Disasters Strike. *Fastcompany*. 2 Şubat 2023 tarihinde <https://www.fastcompany.com/1775828/text-messages-arent-enough-when-natural-disasters-strike> adresinden erişilmiştir.
- UNISDR. (2015). Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi 2015–2030 (SFD-RR). Cenevre, İsviçre. 2 Şubat 2023 tarihinde https://www.preventionweb.net/files/43291_sendai-framework-for-drr.pdf adresinden erişilmiştir.
- Usta, E. & Yükseler, M. (2021). Afetlerde Sosyal Medya Kullanımı ve Etik İkiyler: İzmir Seferihisar Depremi Örneği. *Afet ve Risk Dergisi*, 4(2), 249-269.
- Uşak Belediyesi (2023). *Basın Açıklaması*. 2 Şubat 2023 tarihinde <http://www.usak.gov.tr/basin-aciklamasi--20235#:~:text=%C4%B0limizde%20%C3%BCretilen%20battaniyeler%20i%C3%A7erdi%C4%9Fi%20materyalin,M%C3%BCd%C3%BCr%C3%BC%C4%9F%C3%BCm-%C3%BCzce%20bir%20suiistimal%20tespit%20edilmemi%C5%9Ftir> adresinden erişilmiştir.
- Velev, D. & Zlateva, P. (2012). Use of social media in natural disaster management. *International Proceedings of Economic Development and Research*, 39, 41-45.
- Yaman, F. (2020). Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi Penceresinden Afet ve Acil Durum Yönetiminde İletişim. *Academic Perspective Procedia*, 3(2), 920-927.
- Zincir, O. & Yazıcı, S. (2013). Kriz Yönetimi ve Afetlerde Sosyal Medya Kullanımı. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (49).
- Zou, L., Lam, N. S., Cai, H., & Qiang, Y. (2018). Mining Twitter data for improved understanding of disaster resilience. *Ann. Am. Assoc. Geogr.* 2018, 108, 1422–1441.
- Wardle, C. & Derakhshan, H. (2017). *Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policymaking* (Vol. 27, pp. 1-107). Strasbourg: Council of Europe.
- Watson, J. T., Gayer, M., & Connolly, M. A. (2007). Epidemics after natural disasters. *Emerging infectious diseases*, 13(1), 1.
- We Are Social Raporu. (2023). *Dünya'da İnternet Kullanmanın Başlıca Nedenleri*. 01.03.2023 tarihinde <https://wearesocial.com/uk/blog/2023/01/the-changing-world-of-digital-in-2023/> adresinden erişilmiştir.